

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МИСТЕЦТВА НА ПОГЛИБЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті проаналізовано особливості впливу мистецтва на поглиблення професійно-особистісного досвіду майбутнього вчителя музики. Розглянуто сутність емоційно-естетичного сприйняття художніх творів як динамічної системи.

Ключові слова: мистецтво, мистецька підготовка, професійно-особистісний досвід, майбутній вчитель музики.

Естетичні виміри художніх цінностей мистецтва великою мірою визначаються широтою художньо-образного відтворення світу. Жанрово-стильове багатство мистецтва як засіб виховного впливу позначене розмаїттям тематики, змісту, настроїв та емоцій, що адекватно впливає на формування ціннісних орієнтацій, зумовлюючи поглиблення професійно-особистісного досвіду майбутніх фахівців.

Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма “Освіта” (Україна XXI століття), Концепція педагогічної освіти, Закон України “Про вищу освіту”, Концепція національного виховання, а також концепції естетичного виховання орієнтують вищу педагогічну школу на здійснення комплексу заходів щодо прилучення студентської молоді до художньо-естетичної культури, до різних видів мистецтва, до слова як засобу духовного самовираження індивіда, до розвитку здібностей творчого засвоєння соціокультурного досвіду суспільства.

Психологічні аспекти механізму естетичного впливу мистецтва на особистість, що сприяє розкриттю її внутрішнього потенціалу, вихованню та розвитку духовних потреб відображені в працях В. Андреєва, Г. Балла, І. Бега, П. Блонського, М. Боришевського, Л. Виготського, О. Леонтєєва, С. Максименка, С. Рубінштейна, Б. Теплова, Ж. Юзвак, П. Якобсона та ін.

Особливу роль відіграють праці вчених, у яких зміст, форми, методи мистецької підготовки розкриваються через цикли художньо-естетичних дисциплін (Є. Абдулін, Г. Васянович, Д. Кабалевський, Л. Кондрацька, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, Л. Предтеченська, Г. Шевченко, О. Щолокова та ін.).

Мета статті – проаналізувати особливості впливу мистецтва на поглиблення професійно-особистісного досвіду майбутнього вчителя музики.

Асоціативно-творчий потенціал мистецьких творів спрямований на активне включення інтелектуально-почуттєвої енергії особистості, яка сприймає.

В процесі сприйняття образна модель навколишньої дійсності, представлена в художньому творі, так чи інакше співвідноситься з реальним досвідом індивіда, викликаючи в нього певні асоціації.

У нашому дослідженні ми спираємося на концептуальне положення О. Олексюк, за яким художньо-виховний потенціал мистецтва розглядається як “міра можливостей актуалізації його естетичної сутнісної сили в реальній культурній ситуації та в надбуттєвості через здатність інтегрувати діалог людини зі світом. Виховний потенціал мистецтва втілює ідею Краси у виразності форм та естетичній досконалості всієї структури художнього матеріалу” [3, с. 35].

Мистецька підготовка майбутнього вчителя музики повинна базуватись на доцільності та взаємодоповненості образних і логічних компонентів, коли враховується фактор творчого впливу. Це потребує змін і розширення навчально-виховного процесу за рахунок включення в нього не використаних у минулому асоціативних зв'язків і співвідношень.

Явище творчого осяяння полягає в здатності до перекладу окремих компонентів образного тексту нетрадиційною мовою для свідомості особистості. У цьому процесі вагому роль відіграє характер емоційно-естетичного сприйняття.

Емоційно-естетичне сприйняття – чуттєва основа абстрактно-логічного мислення, формування понять. Сприйняття характеризується індивідуальними особливостями, що виявляються в точності, швидкості й повноті відображення об'єкта, співвідношенні в цьому процесі аналізу й синтезу, образних, раціональних та емоційних його компонентів.

В основі будь-якої культури лежить культура сприйняття і там, де вона є нерозвиненою чи втраченою, існування культури неможливе.

О. Костюк [2, с. 47] підкреслює, що структура емоційно-естетичного сприйняття художнього твору інтегрує певні взаємопов'язані елементи, це сприймання: нинішнього (тобто безпосереднє сприйняття музичного твору); минулого (постійний процес порівняння з раніше сприйнятим матеріалом); майбутнього (об'єктивний та суб'єктивний аналіз і синтез, передбачення подальшого розвитку музичного твору).

Як динамічна система емоційно-естетичне сприйняття є процесом поступового освоєння особистістю образного змісту мистецького твору, внаслідок якого відбуваються якісні зрушення, утворюються нові зв'язки, стабілізуються естетичні потреби, інтереси, смаки та ідеали, що ефективно впливає на поглиблення професійно-особистісного досвіду майбутнього фахівця.

Слід зазначити, що розуміння художньої образності мистецтва вимагає сформованих спеціальних знань, практичних умінь та навичок, стимулює розвиток таких особистісних якостей, як готовність до комунікації, емпатії, креативності.

Згідно з Л. Виготським [1], залежно від рівня розвитку естетичних почуттів, досвіду, розуміння мистецтва особистість сприймає в структурі естетичної інформації ті аспекти, які відповідають усвідомленим переживанням, і такі, що впливають на неї емоційно, на рівні інтуїції і досить часто не мають обґрунтованого пояснення з погляду змістовної оцінки. Перша – усвідомлена інформація – виявляється в знаннях, характеризується кому-

нікативністю. Другий вид інформації – підсвідомий – є результатом сугесивної діяльності, або навіювання.

Важливою властивістю емоційно-естетичного сприйняття є емоційний відгук, поза яким воно неможливе, оскільки шлях до розуміння творів мистецтва лежить через емоційно-естетичні почуття й переживання.

Особливість емоційного відгуку полягає в тому, що особистість реагує не на дійсність, а на її відображення, тобто відчуває хвилювання з приводу нереальних явищ, подій, не потрібних у практичному відношенні предметів.

Емоційний відгук акумулює почуття й переживання, що відображають красу, досконалість естетичного об'єкта, іншими словами, естетизовані почуття, переживання.

Емоційний відгук на художній твір і раціональне його осмислення вказує на ступінь сформованості вмінь індивіда логічно порівнювати естетичні норми з художніми образами твору.

Психофізіологічний механізм сенсорної чутливості виявляється у так званому “сенсорному умовному рефлексі” – відповіді на вплив умовного подразника – зміні чутливості. Розвинена сенсорна чутливість свідчить, з одного боку, про певний слуховий досвід, ступінь сформованості інтонаційного “тезауруса” майбутніх фахівців, а з іншого – характеризує рівень осмислення сприйнятого матеріалу.

Основою формування естетичного ставлення до мистецтва є: інтелектуальний та емоційний досвід мистецьких вражень, емпатія, креативність. Взаємодія цих компонентів є обов'язковою в процесі творчого освоєння художнього образу художнього твору.

Визначають три основні типи естетичного ставлення: гармонійний, обмежено-різнобічний та однобічний. Позитивний емоційний відгук на будь-яку форму прояву прекрасного властивий гармонійному типу естетичного ставлення. Характерною рисою обмежено-різнобічного ставлення є емоційна реакція на окремі (два, три) естетичні об'єкти. Естетична потреба лише в одному з них характеризує третій – однобічний тип.

На нашу думку, естетична оцінна діяльність – складний процес прояву діалектичної єдності об'єктивного і суб'єктивного факторів. Об'єктивний фактор, відображаючи реальні властивості предметів, характеризує принципи й норми соціально-історичної практики людства, що закріплені в суспільному досвіді. Об'єктивним критерієм естетичної оцінки є естетична цінність. Суб'єктивний фактор як результат активності суб'єкта, який здійснює оцінювання, характеризує індивідуальні особливості особистості.

Співвідношення в оцінці суб'єктивних і загальнозначущих критеріїв визначає рівень естетичного виховання, характеризуючи адекватність оцінних суджень. Оцінна діяльність сприяє глибокому пізнанню мистецтва, розумінню краси навколишньої дійсності. У процесі такої діяльності активізуються пізнавальні сили музикантів, розвивається, стає критичним їхнє художнє мислення, збагачується творча уява.

Глибоко сприйнятті естетичні критерії позначаються на характері естетичних орієнтацій, потреб, художніх інтересів, естетичних ідеалів. Естетична оцінна діяльність передбачає систематичне залучення студентів до критичного аналізу сучасної художньої практики, а також спеціальну організацію мистецького спілкування, поєднуючи його з використанням педагогічних стимулів естетичного самовиховання студентів.

Сприймаючи прекрасне в мистецтві, майбутній фахівець від оцінювання художніх образів переходить до оцінювання власного внутрішнього стану. Усвідомлюючи вплив мистецтва на свій внутрішній світ, він повному переживає особистісні якості. Саме усвідомлене переживання особистістю власного духовного зростання спонукає до самовиховання. Воно є важливим засобом гармонізації, врівноваження власних оцінок із соціально значущими.

Набуваючи системного характеру, процес оцінювання відрізняється послідовністю, глибоким осягненням ідейного змісту художнього твору. Адекватність оцінки свідчить про змістовність оцінних норм та узагальненість їхніх проявів в естетичних явищах. Цілісність оцінки, відображаючи процесуальну сторону, дає змогу виявити її гармонійність, відповідність, причинність. Емоційність естетичної оцінної діяльності підкреслює особистісний характер емоційно-асоціативних зв'язків, чуттєву забарвленість, експресивність.

Формування естетичних оцінних суджень студентів відбувається в такій послідовності: сприймання прекрасного, естетичне переживання як результат сприйняття, емоційна оцінка і, врешті-решт, естетичний аналіз, що характеризується усвідомленням естетичних емоцій, почуттів і переживань. Результатом цього аналізу є естетичні оцінки, що виявляються в конкретних оцінних судженнях.

Однією з важливих умов педагогічного керівництва естетичною оцінною діяльністю майбутніх фахівців у процесі формування їх професійно-особистісного досвіду є створення системи, що розвиватиме навички сприймання різних видів мистецтва, збагачуючи необхідний асоціативний фонд особистості.

Так, аналіз та оцінювання художніх образів мистецьких творів зумовлені естетичними почуттями й переживаннями, які забезпечують емоційність естетичної оцінки. Найважливішим засобом керування оцінною діяльністю, однією з форм її побудови є спілкування, у процесі якого відбувається різнобічний обмін естетичними поглядами, думками, судженнями, переживаннями, здійснюється раціональний, емоційний та вольовий впливи.

Відчуття художньої міри вказує на рівень сформованості оцінної діяльності студента, являючи собою єдність внутрішніх якостей особистості, за якої знання естетичної цінності витвору мистецтва і відповідне ставлення до цієї художньої цінності збігаються.

Про сформованість відчуття художньої міри свідчить гармонійна єдність емоційного і раціонального аспектів художнього смаку особистості,

що знаходить своє відображення в музичних враженнях, сприйнятті та відтворенні музичного твору, хоча, зазначимо, що розвиток аналітичних здібностей окремих студентів успішно компенсує нестачу емоційного відгуку на мистецький твір певного характеру. Саме тому процес формування професійно-особистісного досвіду має здійснюватися, з одного боку, за допомогою формування емоційно-естетичної сфери майбутнього вчителя музики, а з іншого – завдяки впливу на раціональний аспект.

Поглиблення досвіду особистості безпосередньо залежить від розвиненості його емоційної сфери й інтелектуальних здібностей, які виявляються в процесі творчої діяльності. У нашому дослідженні ми спираємося на діяльнісну парадигму музично-педагогічної освіти, яка є основою професійної підготовки музикантів-виконавців. Сучасні вчені Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька визначають естетично-творчу діяльність як основну умову, мету та процес актуалізації й розвитку духовного і творчого потенціалу особистості.

Сучасний учитель музики має оволодівати новітніми технологіями, що забезпечують інтегрований підхід до різних видів художньої діяльності в контексті особливостей музичного навчання. Зокрема, забезпечувати технології навчання учнів на основі розробки й обґрунтування спеціальних дидактичних матеріалів, якими виступають музика, література, поетичне слово, театральне мистецтво тощо.

Максимальна реалізація основної (художньої) функції мистецтва залежить від готовності особистості, яка сприймає, тобто від рівня її художнього розвитку. Адже художнє сприйняття як процес взаємодії мистецького твору та особистості сприймаючого залежить від багатьох факторів, зокрема від: суб'єктивних особливостей; об'єктивних якостей художнього твору; художніх традицій; суспільної думки тощо.

Проте, спираючись на результати наукових досліджень, відзначимо, що лише обмеженій кількості студентів властиві глибина, цілісність емоційно-естетичного сприйняття, здатність до емоційного оцінювання явищ дійсності та мистецтва в єдності художнього змісту й форми. Отже, досягнення адекватного сприйняття художнього змісту твору, осмислення елементів композиції, стилю, якості виконання вимагає систематичного, цілеспрямованого педагогічного впливу.

Готовність особистості до естетичної діяльності, тобто до адекватного сприйняття мистецьких творів, передбачає існування особливого художнього налаштування, що активізує емоційно-почуттєву сферу студента на взаємодію із творами мистецтва, впливає на його музично-слухові та естетично-творчі здібності, формування необхідного вольового аспекта.

Зауважимо, що незважаючи на те, що взаємодія з творами мистецтва завжди безпосередньо так чи інакше впливає на вольову сферу індивіда, значення вольового аспекту в процесі емоційно-естетичного сприймання та оцінювання художнього твору є недостатньо дослідженим.

Однією зі змістовних сторін вольового компонента є самостійність, що виявляється в особистісних уподобаннях та вмінні музикантів-

виконавців віддавати переваги й орієнтуватися на смаки оточуючих лише відповідно до особистісних естетичних характеристик, рівня соціальної адаптації тощо. Тільки в цьому разі студент, керуючись власними знаннями й переконаннями, здатен наполягати, відстоювати власні художньо-естетичні уподобання.

Зазначимо, що художні тексти в навчальному процесі виконують функцію інформативну, що передбачає нагромадження естетично-смыслового досвіду, та розвивальну, яка має на меті формування нових якісних ознак щодо створення власних, індивідуальних цінностей.

Професійна підготовка майбутнього вчителя музики ґрунтується на глибокому розумінні змісту мистецьких творів, на знанні законів їхньої внутрішньої побудови, опануванні найважливіших засобів виразності.

Розуміння логіки будови твору, його структури, форми сприяє емоційному переживанню й осягненню сутності художніх образів.

Складна структура художнього змісту, акумулюючи тему і задум, висвітлює всі частини твору, їхню конфліктність. Форма розкриває істотні риси перебігу художньо-образного пізнання, виявляючи свою суттєвість. Форма є засобом втілення художнього змісту й виступає як композиційний план певних закономірностей структури мистецького твору і, зокрема, як комплекс засобів виразності та певної послідовності викладу матеріалу.

Висновки. Таким чином опанування мистецтва вчителем музики повинно здійснюватись на основі поєднання рівнів узагальнення, що визначаються почуттями й поняттями, акцентуванням на первинній ролі почуттів у формуванні образів та уявлень, а також важливості впровадження ідей гуманітарного синтезу наукових і художніх категорій, що забезпечить поглиблення професійно-особистісного досвіду майбутніх фахівців.

Список використаної літератури

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология / под ред. В.В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
2. Костюк А.Г. О теории музыкального восприятия / А.Г. Костюк // Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования. – К. : Муз. Україна, 1986. – 126 с.
3. Олексюк О.М. Духовний потенціал мистецтва: перспективи синтетичної парадигми / О.М. Олексюк // Питання культурології : міжвідом. зб. наук. ст. – Вип. 14. – К., 1996. – 392 с.
4. Тышкова М. Индивидуальный опыт, культура и развитие личности / М. Тышкова // Личность и ее жизненный путь. – М. : Наука, 1990. – С. 61–70.

Попович Н.М. Особенности влияния искусства на развитие профессионально-личностного опыта будущего учителя музыки

В статье проанализированы особенности влияния искусства на развитие профессионально-личностного опыта будущего учителя музыки. Рассмотрена сущность эмоционально-эстетического восприятия художественных произведений как динамической системы.

Ключевые слова: искусство, художественная подготовка, профессионально-личностный опыт, будущий учитель музыки.

Popovich N. Features of influence of art on development of is professional-personal experience of the future teacher of music

In article features of influence of art on development of is professional-personal experience of the future teacher of music are analyzed. The essence of emotionally-aesthetic perception of works of art as dynamic system is considered.

Key words: art, art preparation, is professional-personal experience, the future teacher of music.